

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Славінська І.В., науковий співробітник відділу організації наукової роботи ОДУВС

Побудова в Україні правової держави обумовлює важливість вирішення проблеми забезпечення безпеки її громадян. За цих умов питання забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, у тому числі працівників органів внутрішніх справ, набуває актуального значення. На сьогодні будь яка кримінальна справа не обходиться без показань свідків, оскільки слово учасника події, що досліджується, завжди відіграватиме велику роль у встановленні істини по справі. До осіб які, мають право на забезпечення безпеки віднесені: особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь чи сприяла у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів; потерпілий та його представник у кримінальній справі; підозрюваний, обвинувачений, їх захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в справі про відшкодування шкоди, завданої злочинцем; свідок, експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі вказаних осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій стосовно них здійснюються спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [1].

Окремі теоретичні і практичні аспекти, які стосуються проблеми забезпечення безпеки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, висвітлювалися в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: В. І. Боярова, Л. В. Брусніцина, О. А. Зайцева, В. С. Зелененького, М. В. Куркіна, В. В. Ліпінського, Л. М. Лобойка, Є. І. Макаренка, С. Л. Марченка, І. В. Опришка, А. І. Пясецького, О. В. Рох-ненко, М. О. Свіріна, В. М. Тертишника, Л. М. Шестопалова, А. Г. Шияна, А. О. Шульги. Однак, незважаючи на актуальність та значну увагу науковців до зазначеної проблеми, проблема захисту учасників кримінально-процесуальної діяльності недостатньо досліджена науками кримінально-правового і криміналістичного циклів, теорією оперативно-розшукової діяльності. Проблема забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та законності в цій сфері в останні роки набула особливого значення ще й у зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в державі та збереженням високого рівня латентності злочинів. Не підлягає сумніву, що однією із суттєвих причин латентності злочинності, передусім організованої, є те, що інформація про вчинені злочини не надходить до правоохоронних органів, оскільки її носії, побоюючись розправи з боку злочинців, не вірять у спроможність захисту від протиправних посягань у разі надання такої інформації державним органам.

За світовою статистикою від своїх свідчень у суді відмовляється кожний четвертий свідок. Часто на процесі справа розвалюється, не дивлячись на найретельніше розслідування. Тому в більшості розвинутих країн вже десятиріччями діють різного роду програми захисту свідків і жертв злочинів. Часто вони торкаються і злочинців, що розкаялися і погодилися співпрацювати з правосуддям.

В Україні поки що відсутня дієва комплексна програма захисту потерпілих, свідків, обвинувачених, які дають показання, що викривають суб'єктів організованої злочинної діяльності. Такі програми існують в Італії, Німеччині, США та інших країнах, а також реальний механізм забезпечення безпеки всіх суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Зрозуміло, що жодна держава не в змозі дозволити собі дорогі заходи захисту свідка з кожної кримінальної справи. Зокрема, при вирішенні питання про надання захисту оцінюються характер злочину, який намагаються розкрити за допомогою свідчень, статус свідка - чи є він основним, від свідчень якого залежить вирок суду, або другорядним. Наприклад, в США особливо цінним свідкам можуть навіть надати можливість переселитися в іншу державу, де існують представництва відповідної служби. Таким свідкам навіть сприяють в організації бізнесу, аналогічного тому, яким вони займалися на батьківщині. Що стосується України, на теперішній час відсутні приклади успішного захисту свідків із застосуванням комплексу заходів, визначених законом. Відсутні і дані про витрачені на вказані цілі кошти.

Цікава пропозиція, спрямована на обмеження кількості осіб, які мають доступ до матеріалів кримінального провадження та інформації про особу, шляхом використання псевдоніма та засобів дактилоскопії, висловлена Р.І. Могутиним, А.В. Харченком та С.Я. Яніним [3, с. 71]. Так, вони пропонують, прийнявши рішення про застосування заходів забезпечення безпеки щодо свідка або потерпілого, слідчий виносить про це постанову, в якій констатує факт участі у кримінальному процесі особи, яка має доказову інформацію, не вказуючи справжні дані про неї. У цій же постанові вказується псевдонім особи, під яким вона буде брати участь у кримінальному провадженні, та надаються відбитки великих пальців її рук. Слідчий зашифровує справжні дані про цю особу та зберігає їх на магнітному носії разом із відбитками пальців. Позитивними моментами, на думку авторів, такого заходу є, по-перше, зведення до мінімуму кількості осіб, яким відомі дійсні відомості про особу; по-друге, простота застосування цього заходу для слідчого у технічному плані; по-третє, у випадку здійснення впливу на особу, яка перебуває під захистом, не важко буде встановити джерело витоку інформації. Свідчення залегенованого свідка повинні бути зафіксовані таким чином, щоб ніхто не запідозрив, що це - його псевдонім. Правдиві дані в його свідченнях повинні міститися виключно в повідомленні про саму подію злочину. Ці моменти повинні бути також чітко регламентовані в Кримінально-процесуальному кодексі України. Не визначена процедура впізнання свідком підозрюваного або звинуваченого поза візуальним спостереженням, що надає можливість захисту обвинуваченого оскаржити законність такої дії. Законом не регламентовано, що свідчення свідка можна оголосити в суді, не викликаючи при цьому свідка, на підставі його заяви про те, що він побоюється виконання загрози. Це свідчить про те, що дії такого роду також можуть бути оскаржені. Захисник, в таких випадках виказує сумнів в існуванні такого свідка і категорично наполягає на проведенні очної ставки. Суд може по-

годитися з ним чи ні, але протистояти в таких умовах дуже важко. Кримінально-процесуальний кодекс України повинен чітко регламентувати кожний крок слідчого, судді, прокурора.

За розголошення відомостей про заходи безпеки особами, що ухвалили відповідне рішення або здійснюють ці заходи, український закон передбачає дисциплінарну відповідальність. Кримінальна відповідальність загрожує лише в тому випадку, якщо розголошення таких відомостей спричинило за собою тяжкі наслідки. В той же час, розголошення відомостей особою, яка знаходиться під захистом, тягне за собою кримінальну відповідальність навіть у тому випадку, коли його дії лише «могли призвести» до тяжких наслідків. Тобто відповідальність опікуваної особи набагато серйозніша, ніж відповідальність осіб, що представляють державу. Тому очевидно, що для створення системи захисту учасників кримінального судочинства необхідний ряд умов. По-перше, розробка єдиної концепції захисту. Така концепція, не обов'язково навіть у вигляді окремого документа, а швидше, у вигляді доктринальної системи поглядів, повинна визначати найбільш загальні напрями формування інституту захисту учасників кримінального судочинства. Об'єктом даної концепції виступить діяльність державних органів по розробці реалізації заходів державного захисту учасників судочинства, її тенденції і закономірності, особливості розслідування злочинів в специфічних умовах, викликаних протиправними діями на найуразливіших учасників кримінального судочинства. Зміст концепції повинен мати положення про теоретичні і практичні шляхи рішення проблеми захисту вказаних осіб. По-друге, для того щоб запрацював Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь в кримінальному судочинстві», повинна бути прийнята програма захисту свідків державного рівня. Необхідне ухвалення підзаконних актів, які забезпечили б дію всіх положень Закону. Повинен існувати спеціальний департамент, що займається організаційним забезпеченням таких процесів, забезпеченням фізичної охорони свідків. Це має бути самостійний апарат, підлеглий безпосередньо міністру внутрішніх справ або його першому заступнику, з відповідним статусом, належним інформаційно-оперативним забезпеченням. Туди повинен входити секретний відділ, що забезпечує заміну документів, відділ по організації питань переселення, зміни зовнішності. Тому нам необхідно глибоко вивчити успішний досвід зарубіжних країн у галузі захисту учасників кримінального судочинства, інплементувати його до національного законодавства і вирішити основну проблему, яка полягає у відсутності національної програми захисту свідків та фінансування затратного механізму цієї програми. Доцільно доповнити вітчизняне законодавство відповідними положеннями, що гарантують соціальний захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, з подальшим внесенням змін і доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів.

Література:

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 року No 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 12 серпня 2014 року. – Київ: Велес, 2014. – 255 с.
3. Могути́н Р. И. Использование средств дактилоскопии для сохранения в тайне данных о лицах, содействующих уголовному судопроизводству / Могути́н Р. И., Харченко А. В., Янин С.А. // Вестник криминалистики. – М.: Спарк, 2004. – Вып. 2(10). – С. 70-72.